

Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Τόμ. 11, Αρ. 2 (2018)

Εκπαιδευτικά γλωσσικά σενάρια με αξιοποίηση ΤΠΕ: Μία ερευνητική μελέτη

Αγγελική Χειλάκη, Σμαράγδα Παπαδοπούλου

doi: [10.12681/jret.16120](https://doi.org/10.12681/jret.16120)

Copyright © 2018, ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΧΕΙΛΑΚΗ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Χειλάκη Α., & Παπαδοπούλου Σ. (2018). Εκπαιδευτικά γλωσσικά σενάρια με αξιοποίηση ΤΠΕ: Μία ερευνητική μελέτη. *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 11(2), 50–69. <https://doi.org/10.12681/jret.16120>

Εκπαιδευτικά γλωσσικά σενάρια με αξιοποίηση ΤΠΕ: Μία ερευνητική μελέτη

Αγγελική Χειλάκη & Σμαράγδα Παπαδοπούλου

Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Περίληψη

Στη συγκεκριμένη εργασία παρουσιάζεται ο σχεδιασμός και η υλοποίηση τριών πρότυπων εκπαιδευτικών σεναρίων για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Τα οποία έχουν ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό ότι αξιοποιούν τις ΤΠΕ κι έχουν σχεδιαστεί σύμφωνα με τρεις διαφορετικές διδακτικές προσεγγίσεις της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας. Απώτερος σκοπός της εν λόγω εργασίας είναι η συγκριτική μελέτη όλων των παραμέτρων και στοιχείων που λαμβάνουν χώρα κατά τη διαδικασία της γλωσσικής διδασκαλίας. Παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της πειραματικής εφαρμογής των σεναρίων σε μια Ε΄ τάξη ενός Πειραματικού Δημοτικού Σχολείου με δείγμα 25 μαθητές. Η μεθοδολογία της συγκεκριμένης προσπάθειας αφορά σε έναν ερευνητικό σχεδιασμό. Είναι μεικτή μέθοδος τόσο ποιοτικής όσο και ποσοτικής έρευνας. Στο πλαίσιο της ποσοτικής έρευνας χρησιμοποιήθηκε η συγκεκριμένη ομάδα μαθητών ως πειραματική ομάδα και αναζητήθηκε μια δεύτερη ομάδα μαθητών ενός άλλου Πειραματικού Δημοτικού Σχολείου η οποία αποτέλεσε την ομάδα ελέγχου. Τα δεδομένα που συλλέχτηκαν μελετήθηκαν και αποδόθηκαν συγκριτικά

Λέξεις-κλειδιά: γλώσσα, έρευνα δράσης, σενάρια διδασκαλίας, ΤΠΕ,

ICT language learning scenarios: A research study

Αγγελική Χειλάκη & Σμαράγδα Παπαδοπούλου

Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Summary

This paper presents the design and implementation of three model educational scenarios for the teaching of Greek Language in Primary Education. They have a special feature that they use ICT and have been designed according to three different teaching approaches of mother language teaching. The ultimate aim of this work is to compare all the parameters and elements that take place during the process of language teaching. The results of the experimental procedure of the scenarios are presented in an E-class of an Experimental Primary School with a sample of 25 students. The methodology of this effort concerns a research plan. It is a mixed method of both qualitative and quantitative research. In the context of quantitative research, this group of pupils was used as an experimental group and a second group of pupils from another Experimental Primary School was set up as the control group. The data collected were studied and compared.

Key-words: action research, language, ICT, teaching scenarios

Εισαγωγή

Η διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος αποτελεί έναν από τους πυλώνες του εκπαιδευτικού μας συστήματος. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι εναρμονισμένο και απόλυτα συνυφασμένο με τη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας. Από την εποχή του Δάντη έχει καταστεί σαφές ότι η καθομιλουμένη είναι η φυσική μητρική γλώσσα που ανήκει σε όλους και η γραμματική είναι η τεχνητή γλώσσα που την κατακτούν οι λίγοι μετά από επίπονη προσπάθεια. Αυτές οι δύο αποτελούν το δίπολο στο οποίο ισοροπεί η διδασκαλία της γλώσσας (Παπαδοπούλου – Μανταδάκη, 2008, σελ. 42). Τις τελευταίες δεκαετίες και σύμφωνα με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) και τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (ΑΠΣ) έχουν επαναπροσδιοριστεί οι διδακτικές προσεγγίσεις αλλά και τα μαθησιακά εργαλεία που χρησιμοποιούνται στην εκπαιδευτική πράξη.

Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό, στην οργανωμένη και δομημένη διαδικασία ποικίλων διδακτικών μεθόδων και πρακτικών που αποβλέπουν με έμμεσο και άμεσο τρόπο στην ενίσχυση και βελτίωση της μαθησιακής διαδικασίας. Επιπλέον, η εισαγωγή και αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στην εκπαιδευτική διαδικασία, ως διδακτικό εργαλείο στη διαδικασία της διδασκαλίας και της μάθησης των γνωστικών αντικειμένων αποτελεί μια από τις σημαντικότερες αλλαγές στην σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα.

Συχνά οι εκπαιδευτικοί, όταν βρίσκονται μπροστά στην πρόκληση της ενσωμάτωσης των ψηφιακών τεχνολογιών στην εκπαιδευτική διαδικασία, δε γνωρίζουν ακριβώς τον τρόπο με τον οποίο θα τις ενσωματώσουν έτσι ώστε να έχουν πρόσθετη εκπαιδευτική αξία. Για τη λειτουργική εφαρμογή της αξιοποίησης των ψηφιακών τεχνολογιών είναι αναγκαίο και παιδαγωγικά ωφέλιμο να λαμβάνονται υπόψη οι παιδαγωγικές πτυχές που απορρέουν από την αξιοποίηση των ΤΠΕ από τους εκπαιδευτικούς.

Ωστόσο, οι ψηφιακές τεχνολογίες διαθέτουν μία ιδιαίτερη εκπαιδευτική δυναμική, θέτουν περιορισμούς, αλλά προσφέρουν σύμφωνα με μελέτες παράλληλα σημαντικές δυνατότητες για διαφόρων τύπων αναπαραστάσεις του μαθησιακού περιεχομένου, ενώ ενισχύουν ποικίλες αλληλεπιδράσεις μεταξύ μαθητών ή μαθητών και εκπαιδευτικού (Kalantzis & Cope, 1999; Δενδρινού, 2001; Κουτσογιάννης, 2008). Η

«Ομάδα του Νέου Λονδίνου», αποτελεί μια νέα πρόταση για τη γλωσσική διδασκαλία, η οποία εστιάζει το ενδιαφέρον της στην ανάπτυξη, μέσω του γλωσσικού μαθήματος αλλά και της σχολικής εκπαίδευσης ευρύτερα, ενός νέου τύπου γραμματισμού, του πολυτροπικού γραμματισμού (Cope & Kalantzis, 2000β).

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω κι έπειτα από βιβλιογραφική επισκόπηση ανέκυψε η αναγκαιότητα μιας νέας ερευνητικής προσπάθειας όπου σε πρώτο επίπεδο πραγματοποιήθηκε ο κατάλληλος εκπαιδευτικός σχεδιασμός με εκπαιδευτικά σενάρια με την αξιοποίηση των ΤΠΕ και σε δεύτερο επίπεδο εφαρμόστηκαν τα σενάρια διδασκαλίας και οι συνεργατικές δραστηριότητες που δημιουργήθηκαν στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

Παρουσίαση των σεναρίων

Το πρώτο σενάριο που δημιουργήθηκε έχει τίτλο «Οι μικροί περιβαλλοντολόγοι αναλαμβάνουν δράση». Το σενάριο βασίζεται στην επικοινωνιακή διδακτική προσέγγιση της γλωσσικής διδασκαλίας και συγκεκριμένα στην Κριτική Επικοινωνιακή Διδακτική (ΚΕΔ). Χωρίζεται σε 5 θεματικές ενότητες τόσες όσες και οι ομάδες των μαθητών. Οι ενότητες αυτές είναι: 1. Νερό, πηγή ζωής, 2. Εξοικονόμηση ενέργειας – Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, 3. Ρύπανση/Μόλυνση του Περιβάλλοντος, 4. Βιοποικιλότητα, 5. Κλιματικές Αλλαγές. Αξίζει να σημειωθούν οι ειδικότερες στρατηγικές του συγκεκριμένου σεναρίου που είναι το σχέδιο εργασίας (μέθοδος project) και η επίλυση προβλήματος.

Το δεύτερο σενάριο που δημιουργήθηκε έχει τίτλο «Παρουσιάζω και προβάλλω την πόλη μου». Το σενάριο βασίζεται στη δομιστική διδακτική προσέγγιση της γλωσσικής διδασκαλίας και συγκεκριμένα δίνει έμφαση στις γλωσσικές δομές. Χωρίζεται σε πέντε βασικές διαθεματικές ενότητες και σε αντίστοιχες ομάδες γίνεται και ο χωρισμός των μαθητών. Οι ενότητες αυτές είναι: Ομάδα Α – Οι φυσικές ομορφιές της πόλης. Ομάδα Β – Η πολιτιστική κληρονομιά και τα αξιοθέατα της πόλης. Ομάδα Γ - Ο τρόπος ζωής και η κουλτούρα των πολιτών της πόλης. Ομάδα Δ – Οι μορφές τέχνης και οι επιστήμες που αναπτύσσονται στην πόλη. Ομάδα Ε - Τα θετικά και τα αρνητικά στοιχεία της πόλης.

Το τρίτο σενάριο που δημιουργήθηκε έχει τίτλο «Οι φίλοι σε γλωσσική και συναισθηματική αλληλεπίδραση». Το σενάριο βασίζεται στη ολική διδακτική προσέγγιση της γλωσσικής διδασκαλίας και συγκεκριμένα δίνει έμφαση στην ολότητα της γλωσσικής έκφρασης, τόσο της προφορικής όσο και της γραπτής. Χωρίζεται σε πέντε βασικές ενότητες και σε αντίστοιχες ομάδες γίνεται και ο χωρισμός των μαθητών. Οι ενότητες αυτές αντιστοιχούν σε πέντε βασικά κείμενα διαπραγμάτευσης: Ομάδα 1 – «Φιλενάδα, φουντουκιά μου», Αγγελική Βαρελά. Ομάδα 2 – «Ένα σακί μαλλιά», Παντελής Καλιότσος. Ομάδα 3 - «Τα στενά παπούτσια», Ζωρζ Σαρή. Ομάδα 4 – «Το δέντρο που έδινε», Σελ Σίλβερστάιν. Ομάδα 5 - «Ο Μικρός Πρίγκιπας», Αντουάν ντε Σαιντ Εξυπερύ.

Η παιδαγωγική αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας

Στο επίκεντρο ενδιαφέροντος των διαφόρων μοντέλων εισαγωγής των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία τίθενται οι θεωρίες που αφορούν στη μάθηση, οι οποίες έχουν επιδράσει καταλυτικά στον σχεδιασμό, αφενός, των προγραμμάτων διδασκαλίας και, αφετέρου, των μέσων διδασκαλίας, επομένως και των τεχνολογικών, όπως είναι οι ΤΠΕ εν γένει (Παναγιωτακόπουλος κ.ά., 2003).

Συγκεκριμένα, οι ΤΠΕ δεν περιορίζονται στον πληροφορικό αλφαριθμητισμό, αλλά προσφέρουν εργαλεία τα οποία διαθέτουν έντονη δυναμική και αποτελούν εφαρμογές υποστήριξης, ενίσχυσης και εμπλουτισμού της διδασκαλίας και της μάθησης (Τζιμογιάννης, 2001), μέσα από διαφόρων τύπων αναπαραστάσεις του μαθησιακού περιεχομένου.

Ο όρος ηλεκτρονική μάθηση (e-Learning) μπορεί γενικά να οριστεί η οποιαδήποτε χρήση των τεχνολογιών της πληροφορικής και των επικοινωνιών, αξιοποιώντας ιδιαίτερα το διαδίκτυο και τις υπηρεσίες του, για τη δημιουργία εμπειριών μάθησης, με απώτερο σκοπό την απόκτηση νέων γνώσεων, δεξιοτήτων και την αλλαγή στάσεων ή αντιλήψεων σε μια ομάδα στόχο (Καμπουράκης & Λουκής, 2006, σελ. 21).

Η ηλεκτρονική μάθηση παρέχει δύο βασικές δυνατότητες: το πολυμεσικό εκπαιδευτικό περιεχόμενο και την προσωποποίηση, εξατομίκευση (personalization),

οι οποίες είναι πολύ σημαντικές για την αύξηση της εκπαιδευτικής αποτελεσματικότητας πολλών κατηγοριών και μορφών εκπαίδευσης (Delahoussaye & Zemke, 2001; Turban, et al., 2004).

Παρόλα αυτά, είναι σαφές ότι η τεχνολογία δεν δημιουργεί από μόνη της διεργασίες μάθησης, απλώς υποβοηθά στη μετάδοση του περιεχομένου της και στην αποτελεσματικότερη πραγματοποίηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Γι αυτό το λόγο, το σημείο εκκίνησης σε κάθε τεχνολογική δραστηριότητα είναι οι άνθρωποι στους οποίους αυτή απευθύνεται (Καμπουράκης & Λουκής, 2006, σελ. 25).

Οι εκπαιδευτικοί μάλλον βρίσκονται ακόμα σε περίοδο κατά την οποία δεν έχει αφομοιωθεί η τεχνολογική κουλτούρα με αποτέλεσμα την τεχνοκρατική σχεδίαση πληροφορικών μαθησιακών περιβαλλόντων και όχι την ανάπτυξη μαθητοκεντρικών διδακτικών καταστάσεων με τον υπολογιστή. Η ενεργοποίηση γνωστικών διεργασιών υψηλού επιπέδου αυξάνει με τη συχνότητα χρήσης των γνωστικών εργαλείων (Liu, et al., 2004), υποδηλώνοντας ότι απαιτείται σχεδίαση κατάλληλων μαθησιακών δραστηριοτήτων από τους εκπαιδευτικούς, ώστε να αναπτύσσεται η δημιουργικότητα και η κριτική σκέψη των μαθητών σε αντίθεση με αυτές που αξιοποιούν τις ΤΠΕ κυρίως ως εποπτικά εργαλεία.

Όσον αφορά το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (ΔΕΠΠΣ), που ακολούθησε το Ενιαίο Πλαίσιο αναγνωρίζεται η αξία των ΤΠΕ και επισημαίνεται ότι «η εισαγωγή και χρήση τους στην εκπαιδευτική πράξη δεν θα πρέπει να αντιμετωπιστεί υπό το πρίσμα ενός απλού τεχνολογικού εκσυγχρονισμού ως αυτοσκοπού. Θα πρέπει να γίνει με παιδαγωγικές προϋποθέσεις οι οποίες θα εξασφαλίσουν την ανθρωπιστική παιδεία για την κοινωνία που οραματιζόμαστε», ώστε ο μαθητής να προσεγγίσει κριτικά τόσο την κοινωνία της πληροφορίας όσο και την κοινωνία της γνώσης. Επισημαίνεται επίσης ότι ο ρόλος και η αξία της χρήσης των σύγχρονων εκπαιδευτικών μέσων βρίσκονται σε εκείνα ακριβώς τα χαρακτηριστικά που τα διαφοροποιούν από τα παραδοσιακά (Ντίνας & Γκαντιά 2017)

Είναι σαφές ότι δίνεται έμφαση στην παιδαγωγική αξιοποίηση των ΤΠΕ. Η παιδαγωγική αξιοποίηση προκύπτει κυρίως από την ανάγκη για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση μαθησιακών δραστηριοτήτων με τον υπολογιστή (Κόμης, 2004;

Bower, et. al., 2010; Baxter, et. al., 2011). Ο εκπαιδευτικός προσφέρει μέσω αυτών των δραστηριοτήτων δυνατότητες προσέγγισης της γνώσης, της πληροφορίας, της επεξεργασίας αυτής και της επικοινωνίας.

Επίσης, η αξιοποίηση των ΤΠΕ στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας αποτελεί μια κεντρική επιλογή του Νέου Προγράμματος Σπουδών: οι νέες τεχνολογίες παρέχουν πρόσβαση σε μια αστείρευτη πηγή πληροφοριών και αποτελούν απαραίτητο επικουρικό μέσο για τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος, εφόσον μπορούν να μετατρέψουν την απόκτηση πληροφοριών σε απόκτηση γνώσεων.

Η γνώση όμως, όπως νοείται στο πλαίσιο του κριτικού γραμματισμού που υιοθετείται στο Νέο Πρόγραμμα Σπουδών, είναι προϊόν κριτικής αντιμετώπισης της πληροφορίας. Τα εργαλεία του web 2.0 (Gray, et al., 2010) που υιοθετούνται στο Πρόγραμμα Σπουδών προϋποθέτουν την ενεργό συμμετοχή των μαθητών/τριών σε γλωσσικές δραστηριότητες κατανόησης και παραγωγής λόγου.

Παρουσίαση ερευνητικού σχεδιασμού – Υλοποίηση εκπαιδευτικών σεναρίων

Σκοπός και υποθέσεις εργασίας

Ο στόχος της συγκεκριμένης έρευνας είναι να διερευνηθούν και να μελετηθούν οι διαδικασίες και τα αποτελέσματα μιας πρακτικής εφαρμογής, της διδασκαλίας της Νεοελληνικής γλώσσας με αξιοποίηση ΤΠΕ στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Καθίσταται σημαντικό να μελετηθεί με συστηματικό τρόπο το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό πλαίσιο που διαμορφώνεται κατά τη διαδικασία.

Στη συγκεκριμένη έρευνα, οι υποθέσεις εργασίας, οι οποίες τέθηκαν σύμφωνα με την βιβλιογραφική επισκόπηση που πραγματοποιήθηκε σε προγενέστερο χρόνο για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής γλώσσας με την αξιοποίηση ΤΠΕ και πως αυτή συμβάλλει στην βελτιστοποίηση της μαθησιακής διαδικασίας και της συνεργασίας αναλύονται αμέσως παρακάτω.

Η έρευνα αυτή στοχεύει να διερευνήσει ως προς την ένταξη των ψηφιακών εργαλείων:

-Ποιες δυνατότητες προσφέρουν τα ψηφιακά εργαλεία στη διδασκαλία της Νεοελληνικής γλώσσας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση,

-Ποια είναι τα πλεονεκτήματα και ποια τα μειονεκτήματα των ψηφιακών εργαλείων κατά τη χρήση τους στην εκπαιδευτική διαδικασία,

-Πώς μπορούν να ενσωματωθούν τα ψηφιακά εργαλεία σε συνεργατικές, γλωσσικές δραστηριότητες και δραστηριότητες μάθησης,

-Ποιος είναι ο βαθμός συμμετοχής και συνεργασίας των μαθητών σε ψηφιακά περιβάλλοντα μάθησης,

-Πως διαμορφώνεται ο ρόλος του εκπαιδευτικού στη διαδικασία αυτή και ποιο το μεθοδολογικό-διδασκτικό πλαίσιο που διαμορφώνεται.

Η κύρια ερευνητική υπόθεση είναι η εξής: Ποια είναι τα μαθησιακά αποτελέσματα που επιτυγχάνονται στη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος μέσα από εκπαιδευτικά σενάρια με την αξιοποίηση ΤΠΕ και ποιος ο βαθμός συμμετοχής, συνεργατικότητας και αλληλεπίδρασης που επιτυγχάνεται και προάγεται μέσα από τέτοιου είδους περιβάλλοντα μάθησης.

Μέθοδος της έρευνας

Η μεθοδολογία της συγκεκριμένης έρευνας αφορά ερευνητικό σχεδιασμό μεικτής μεθόδου, τόσο ποιοτικής όσο και ποσοτικής προσέγγισης (Creswell, 2011). Η ποσοτική μέθοδος τίθεται σε εφαρμογή όταν ο στόχος της έρευνας είναι να ελεγχθούν συγκεκριμένες θεωρητικές υποθέσεις για το θέμα το οποίο επιλέχθηκε να διερευνηθεί και κατ' επέκταση να μελετηθεί. Επιπρόσθετα, η ποιοτική μέθοδος δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να μπορέσει να χρησιμοποιήσει και να βασιστεί στις απόψεις των συμμετεχόντων και να συλλέξει ένα μεγάλο εύρος πληροφοριών και δεδομένων από αυτούς.

Δείγμα της έρευνας

Το δείγμα της συγκεκριμένης ερευνητικής προσπάθειας αποτελούν μαθητές που φοιτούν σε δύο Τμήματα Ε' Δημοτικού δύο Πειραματικών Σχολείων. Το ένα Τμήμα

του ενός σχολείου (26 μαθητές) αποτελεί την ομάδα ελέγχου και το άλλο Τμήμα του άλλου σχολείου (25 μαθητές) την πειραματική ομάδα. Ο αριθμός των συμμετεχόντων στην πρακτική εφαρμογή προσδιορίστηκε σύμφωνα με τις ανάγκες της συγκεκριμένης ερευνητικής προσπάθειας στο πλαίσιο εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών. Η επιλογή του δείγματος έγινε με «απλή» τυχαία δειγματοληψία. Σαφέστατα η διαδικασία επιλογής του δείγματος με «απλή» τυχαία δειγματοληψία αποτελεί έναν εύκολο και γρήγορο τρόπο σύστασης δείγματος. Το δείγμα των μαθητών σύμφωνα με το οποίο τα δεδομένα που αντλήθηκαν και ήταν αξιοποιήσιμα είναι 51 μαθητές. Κατά τη διάρκεια της πρακτικής εφαρμογής συλλέχθηκαν τα δεδομένα όπου μετέπειτα ακολούθησε η ανάλυσή τους.

Εργαλεία συλλογής δεδομένων

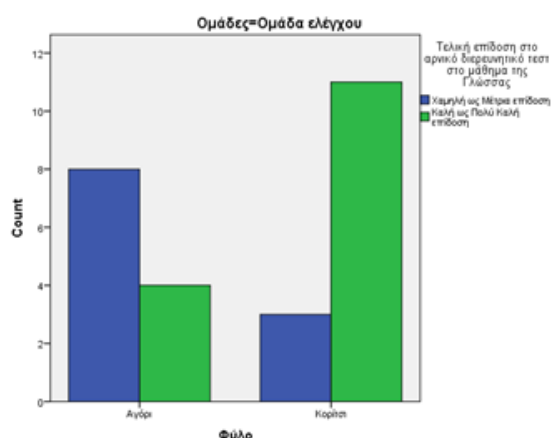
Στην παρούσα έρευνα τα εργαλεία συλλογής δεδομένων είναι ποικίλα ανάλογα με την αντίστοιχη ερευνητική υπόθεση. Οι τεχνικές συγκέντρωσης δεδομένων της έρευνας δράσης βασίζονται σε τρία έψιλον (Εμπειρία- Ερώτηση-Εξέταση). Αρχικά, τα εργαλεία συλλογής δεδομένων είναι τα φύλλα εργασίας και αξιολόγησης που συμπλήρωσαν οι μαθητές πριν και κατά τη διάρκεια της πρακτικής εφαρμογής με ασκήσεις και ερωτήσεις ανοιχτού και κλειστού τύπου. Μετέπειτα, σημαντικό εργαλείο συλλογής ποιοτικών δεδομένων αποτέλεσαν οι ημιδομημένες συνεντεύξεις των μαθητών με σκοπό την αποτύπωση απόψεων των μαθητών για τη χρήση των ψηφιακών εργαλείων. Επίσης, σημαντικά εργαλεία συλλογής δεδομένων είναι τόσο η ημερολογιακή καταγραφή ενεργειών, δράσεων και στάσεων των μαθητών από τον/την εκπαιδευτικό της τάξης, όσο και η παρατήρηση όλων όσων διαδραματίζονται καθ' όλη τη διάρκεια της πρακτικής εφαρμογής (συμπλήρωση σχάρας παρατήρησης).

Ερευνητικό μέρος – παρουσίαση αποτελεσμάτων

Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης ερευνητικής προσπάθειας στηρίζονται σε τρία μεθοδολογικά εργαλεία (φύλλα εργασίας – συνεντεύξεις - σχάρα παρατήρησης και ημερολογιακή καταγραφή γεγονότων) από τα οποία αντλούνται ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα. Μέσω της επεξεργασίας των ποιοτικών και ποσοτικών δεδομένων επιτυγχάνεται η τριγωνοποίηση.

Αναλυτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων

Πρώτον, η επεξεργασία και ανάλυση των ποσοτικών δεδομένων που συλλέχτηκαν από το αρχικό διερευνητικό φύλλο γνώσεων λεξιλογίου, ορθογραφίας και γραπτής έκφρασης που δόθηκε στην ομάδα ελέγχου, αλλά και στην πειραματική ομάδα έδειξε πως οι δύο ομάδες παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά και παρόμοιο βαθμό επίδοσης. Στο παρακάτω σχήμα 1 παρουσιάζεται η επίδοση στο αρχικό διερευνητικό φύλλο της ομάδας ελέγχου από την οποία αναδεικνύεται η στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της επίδοσης των αγοριών και των κοριτσιών.

Σχήμα 1. Στατιστικά σημαντική η επίδοση των μαθητών στο αρχικό διερευνητικό τεστ στην ομάδα ελέγχου

Επιπλέον, στα φύλλα εργασίας και αξιολόγησης των ενοτήτων που συμπλήρωσαν οι μαθητές μόλις ολοκλήρωναν την κάθε ενότητα και σύμφωνα με τη σύγκριση των επιδόσεων των δύο ομάδων παρατηρούνται σαφείς ομοιότητες ως προς το μαθησιακό επίπεδο των μαθητών, βλέπε πίνακα 1.

Πίνακας 1. Οι επιδόσεις των ομάδων στο συμβατικό τεστ των ενοτήτων

Ομάδες * Επίδοση στο συμβατικό τεστ * Ενότητα συμβατικού τεστ Crosstabulation		Count		Total	
Ενότητα συμβατικού τεστ		Επίδοση στο συμβατικό τεστ			
		Χαμηλή ως Μέτρια	Καλή ως Πολύ καλή επίδοση		
Τεστ ενότητα 1	Ομάδες	Πειραματική ομάδα	5	20	25
		Ομάδα ελέγχου	5	21	26
		Total	10	41	51
Τεστ ενότητα 2	Ομάδες	Πειραματική ομάδα	5	20	25
		Ομάδα ελέγχου	4	22	26
		Total	9	42	51
Τεστ ενότητα 3	Ομάδες	Πειραματική ομάδα	7	18	25
		Ομάδα ελέγχου	7	19	26
		Total	14	37	51
Total	Ομάδες	Πειραματική ομάδα	17	58	75
		Ομάδα ελέγχου	16	62	78

Total	33	120	153
-------	----	-----	-----

Μετά την πρακτική εφαρμογή οι μαθητές της ομάδας ελέγχου και της πειραματικής απάντησαν σε ένα τελικό φύλλο αξιολόγησης της διαδικασίας. Επιπρόσθετα, οι συνεντεύξεις των μαθητών της πειραματικής ομάδας παρουσιάζουν την χρησιμότητα του υπολογιστή στο μάθημα της γλώσσας **«...το μάθημα έγινε πιο ενδιαφέρον και δεν κουραστήκαμε γράφοντας με το χέρι....έγινε πιο διασκεδαστικό, σύγχρονο και πολύ βοηθητικό...»**. Μέσα από την εμπειρία που βίωσαν οι μαθητές αποτυπώνουν τις απόψεις τους πως με τη χρήση του υπολογιστή στο μάθημα της γλώσσας τους δόθηκε η δυνατότητα να ψάξουν, να μάθουν, να ανακαλύψουν και να δημιουργήσουν πολλά, χρήσιμα, καινούργια πράγματα τα οποία είναι ορατά σε ένα ευρύ κοινό **«...να επεκτείνω τις γνώσεις μου...να βλέπουν τις εργασίες μας πολλοί άλλοι.....να δημιουργήσουμε και να φτιάξουμε καλύτερα τις αφίσες μας και να προσθέσουμε περισσότερα πράγματα από ότι στο τετράδιο...να δημιουργήσω περισσότερα από ότι θα έφτιαχνα στο τετράδιο...»**. Στο ερώτημα για το ποια είναι η αγαπημένη και πιο ενδιαφέρουσα γλωσσική δραστηριότητα που υλοποίησαν οι μαθητές στον υπολογιστή οι απαντήσεις ποικίλλουν **«...η αφίσα για την πόλη μας και όταν την ανεβάσαμε στην κοινότητά μας...όταν γράψαμε κείμενα στον υπολογιστή...»**. Οι μαθητές χαρακτηρίζουν και διατυπώνουν τις απόψεις τους για τις δραστηριότητες που υλοποίησαν καθώς και για το υλικό που συγκεντρώθηκε μέσα από αυτές τις δραστηριότητες. Οι μαθητές με ενθουσιασμό και υπερηφάνεια αναφέρουν χαρακτηριστικές φράσεις για το έργο τους **«.....το υλικό που δημιουργήσαμε ήταν πολύ καλό, συνεργατικό γιατί συνεργαστήκαμε σκληρά.... το αποτέλεσμα ήταν θαυμάσιο και εξαιρετικό κατά τη γνώμη μου..... μας έκανε χαρούμενους, γιατί δουλέψαμε ομαδικά και τα καταφέραμε, το ανεβάσαμε στην ιστοσελίδα μας για να το δει όποιος θέλει.....»**. Επιπλέον, οι απόψεις των μαθητών για την συνεργασία τους με τους συμμαθητές τους παρουσιάζουν μεγάλο βαθμό συνεργασίας και ομαδικότητας κατά τη διάρκεια μελέτης και υλοποίησης των δραστηριοτήτων. Οι συγκεκριμένοι μαθητές για πρώτη φορά βιώνουν αλλά και συνειδητοποιούν την έννοια της συνεργασίας στην εκπαιδευτική διαδικασία καθώς και την προβολή ενός ολοκληρωμένου ομαδικού αποτελέσματος. Οι απόψεις τους όπως καταγράφονται συνοπτικά **«.....συνεργαστήκαμε καλά και ήμασταν αγγελούδια και νομίζω πως θα το ευχαριστήθηκε η κυρία... συνεργαστήκαμε και περάσαμε πολύ ωραία**

μαθαίνοντας πράγματα....». Τέλος, όλοι οι μαθητές της πειραματικής ομάδας όταν ρωτήθηκαν τι δεν τους άρεσε στην όλη διαδικασία απάντησαν πως όλα τους άρεσαν και δεν υπήρχε κάτι που δεν τους άρεσε. Επιπλέον, εξέφρασαν την επιθυμία να επαναληφθεί μια τέτοια ή παρόμοια διαδικασία και πως θα συμμετείχαν με μεγαλύτερη χαρά και όρεξη. Θεωρούν τον εαυτό τους πολύ τυχερό που συμμετείχαν σε όλη αυτή την προσπάθεια και πως ωφελήθηκαν σε πολύ μεγάλο βαθμό.

Μια ακόμη ερευνητική πηγή άντλησης σημαντικών δεδομένων αποτέλεσαν η ημερολογιακή καταγραφή των γεγονότων και η σχάρα παρατήρησης. Τα δύο αυτά ερευνητικά εργαλεία συμπληρώθηκαν από την εκπαιδευτικό της τάξης και παρουσιάζονται λεπτομερειακά. Η σχάρα παρατήρησης αποτέλεσε επιπλέον ένα σημαντικό εργαλείο άντλησης δεδομένων σύμφωνα με το οποίο έγινε προσπάθεια να ελεγχθούν τα ερευνητικά ερωτήματα που σχετίζονται με τις δυνατότητες των ψηφιακών εργαλείων, λογισμικών και εφαρμογών που χρησιμοποιήθηκαν στην παιδαγωγική διαδικασία από τους μαθητές και την εκπαιδευτικό καθώς και τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα αυτών των εργαλείων. Η εκπαιδευτικός σύμφωνα με τον τρόπο εργασίας των μαθητών αλλά και από τα αποτελέσματα αυτής της εργασίας παρατήρησε τις δυνατότητες αυτών των εργαλείων στην εκπαιδευτική πράξη σύμφωνα με τον πίνακα 2.

Πίνακας 2. Σχάρα παρατήρησης των δυνατοτήτων των ψηφιακών εργαλείων

<i>Προσφέρουν δυνατότητες:</i>	Πίνακας 2. Σχάρα παρατήρησης των δυνατοτήτων των ψηφιακών εργαλείων							
	Δημιουργικότητας και καινοτομίας	Συνεργατικότητα	Διαδραστικότητα/αλλη-λεπίδρασης	Πρωτοβουλίας και αυτοκαθοδήγησης	Ελκυστικό/αυθεντικό περιβάλλον μάθησης	Οργανωτικότητας	Επικοινωνίας	Ανάπτυξης ψηφιακού γραμματισμού
Ιστοεξερεύνηση (Webquest)						X	X	X
Επεξεργαστής κειμένου (Microsoft word & Libre Writer)	X	X					X	X
Δημιουργία flipbook (ψηφιακό βιβλίο)	X	X	X				X	X

Λογισμικά παρουσίασης (powerpoint)	X	X	X		X	X	X	X
Συγγραφή άρθρων σε ιστοσελίδα (blog)	X	X	X		X		X	X
Δημιουργία ερωτηματολογίου με τις φόρμες google	X	X	X	X				
Εικονική περιήγηση με το google maps				X	X	X		
Συγγραφή ομαδικού κειμένου με συνεργατικό εργαλείο (wiki)	X	X	X			X	X	X
Ένταξη σε εκπαιδευτική κοινότητα	X	X	X	X	X	X	X	X
Αποστολή και λήψη email		X	X	X		X	X	

Συζήτηση των αποτελεσμάτων

Διαπιστώθηκε ότι οι μαθητές θεωρούν πιο ενδιαφέρουσα και εποικοδομητική τη διαδικασία, κάτι που δικαιολογεί την ενεργή συμμετοχή τους καθ' όλη τη διάρκεια, όπου δίνεται η δυνατότητα δημιουργικής αλληλεπίδρασης των μαθητών μεταξύ τους, με την εκπαιδευτικό και με το εκπαιδευτικό υλικό. Η αλληλεπίδραση οδηγεί στην εκπόνηση των δραστηριοτήτων, ώστε να επιτευχθεί η μάθηση. Αυτό δικαιολογεί την απόκτηση γνωστικών δεξιοτήτων των μαθητών αλλά και τη σπουδαιότητα απόκτησης κοινωνικών δεξιοτήτων.

Η εκτίμηση των μαθητών για τη σημαντικότητα και την αποτελεσματικότητα της αξιοποίησης των ψηφιακών εργαλείων στο μάθημα της γλώσσας τους, επιπρόσθετα επιβεβαιώνει και τον πολυδιάστατο ρόλο του εκπαιδευτικού σε ένα τέτοιο εγχείρημα. Όπως δήλωσαν οι μαθητές, η εκπαιδευτικός βοήθησε στην επίλυση αποριών, στην εμπάθυνση και οργάνωση της μελέτης τους, στην ενίσχυση και παρότρυνση με επιπλέον προτάσεις. Επίσης, ένας σημαντικός παράγοντας που αναδεικνύεται μέσα από την συγκεκριμένη διαδικασία είναι η επικοινωνία των μαθητών μεταξύ τους αλλά και με την εκπαιδευτικό.

Με τα δεδομένα που προέκυψαν από την έρευνα, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι μαθητές ανταποκρίθηκαν επιτυχώς στις απαιτήσεις της συγκεκριμένης διαδικασίας και ωφελήθηκαν πολλαπλά μέσα από αυτήν.

Σύμφωνα με το Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο αναφοράς για τη διδασκαλία των γλωσσών ενθαρρύνονται όσοι ασχολούνται με την οργάνωση της γλωσσικής εκμάθησης να βασίσουν τη δουλειά τους πάνω στις ανάγκες, τα κίνητρα, τα χαρακτηριστικά και τα διαθέσιμα μέσα των μαθητών. Επιπρόσθετα, με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ) κατά τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος επιχειρείται η θεώρηση της γλώσσας, υπό το πρίσμα της σύγχρονης Διδακτικής.

Οι κυριότερες θεωρητικές τάσεις που έχουν επηρεάσει την εκμάθηση και διδασκαλία της γλώσσας στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση χωρίζονται σε τρεις βασικές κατευθύνσεις. Η πρώτη θεωρητική τάση εμπεριέχει όλες τις Γνωστικές θεωρίες όπου η γνώση αποτελεί το βασικό στοιχείο επιστημονικής μελέτης. Η επόμενη θεωρητική τάση είναι οι κοινωνικοπολιτισμικές θεωρίες, οι οποίες ενδιαφέρονται περισσότερο για το κοινωνικό πλαίσιο και το συνδέουν άμεσα με την εκμάθηση και διδασκαλία της γλώσσας και η τελευταία τάση είναι οι Ψυχογλωσσολογικές θεωρίες, οι οποίες εστιάζουν στις ψυχολογικές διεργασίες που συμβαίνουν κατά την εκμάθηση της γλώσσας.

Όλα τα παραπάνω διαμόρφωσαν τρεις βασικές προσεγγίσεις της γλωσσικής διδασκαλίας, η πρώτη είναι η δομιστική προσέγγιση της γλώσσας (Μήτσης, 1996), μετέπειτα η επικοινωνιακή προσέγγιση (Μπαμπινιώτης, 1998) και η ολική προσέγγιση (Παπαδοπούλου, 2000).

Επιπρόσθετα, ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός είναι η οργανωμένη διαδικασία μεθόδων και πρακτικών (Gangé, et al., 1992) με απώτερο σκοπό τη βελτιστοποίηση της μαθησιακής διαδικασίας. Στην εκπαιδευτική διαδικασία το σενάριο διδασκαλίας αποτελεί ένα οργανωμένο και ολοκληρωμένο μαθησιακό πλαίσιο, ένας δομημένος τρόπος οργάνωσης της διδασκαλίας στο οποίο υπάρχουν διαδοχικά και εξελκτικά στάδια με απώτερο στόχο την οικοδόμηση της γνώσης. Τα σενάρια διδασκαλίας με την αξιοποίηση ψηφιακών εργαλείων αποκτούν επιπρόσθετη παιδαγωγική αξία.

Έρευνες των τελευταίων δεκαετιών αλλά και η συγκεκριμένη ερευνητική προσπάθεια ανέδειξαν ότι η προσεκτική και μελετημένη χρήση της τεχνολογίας στη διδασκαλία

μπορεί να ενισχύσει θετικά τη μάθηση και να αυξήσει την ικανότητα κατανόησης του μαθητή. Το γεγονός αυτό έχει ως απόρροια την επίτευξη των εκπαιδευτικών στόχων που έχουν αρχικά τεθεί με ξεκάθαρο και οριοθετημένο πλαίσιο (Pitler, et. al. 2007).

Η αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος παρέχει νέες δυνατότητες για να παραχθούν δραστηριότητες μάθησης, νέες υπηρεσίες μάθησης και δυνατότητα να χρησιμοποιηθούν νέα δεδομένα περιεχομένου και δραστηριοτήτων (Μικρόπουλος & Μπέλλου, 2010). Η νέα αυτή πραγματικότητα δε θα μπορούσε παρά να αποτυπωθεί σε νέες θεωρίες για τη διδασκαλία των γλωσσών. Στη νέα αυτή θεωρητική προσέγγιση χρησιμοποιούνται όροι όπως πολυγραμματισμός (multiliteracy), πολυτροπικότητα (multimodality) και σχέδιο/σχεδιασμός (design) οι οποίοι αντικατοπτρίζουν και αποτυπώνουν τους νέους προσανατολισμούς που αποκτά η διδασκαλία των γλωσσών υπό το ευρύ φάσμα και τη γενικότερη χρήση των ΤΠΕ ως μέσο πρακτικού γραμματισμού (Κόμης & Ντίνας, 2011).

Μέσα από τη συγκεκριμένη προσπάθεια οι μαθητές βίωσαν νέες συνθήκες πρακτικού γραμματισμού στο μάθημα της γλώσσας με αβίαστο τρόπο. Η μάθηση προέκυψε μέσα από πολλαπλές δυνατότητες οι οποίες προσφέρθηκαν στους μαθητές από την χρήση, επεξεργασία, ανάλυση ψηφιακών εργαλείων κατάλληλων και προσαρμοσμένων στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Καθίσταται σαφές ότι οι νέες συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί, έχουν επηρεάσει και την εκπαιδευτική διαδικασία. Η νέα πραγματικότητα θέτει τους εκπαιδευτικούς στον επαναπροσδιορισμό της διδακτικής πράξης. Μέσα από τη συγκεκριμένη προσπάθεια προκύπτει πως η διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας έχει αλλάξει, χωρίς να ακυρώνεται η παιδαγωγική αξία της και η λειτουργική χρήση της. Το γλωσσικό μάθημα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της εκπαιδευτικής πράξης και οι Νέες Τεχνολογίες αποτελούν και αυτές σύγχρονο μαθησιακό εργαλείο. Η κατάλληλη χρήση τους μπορεί να καταστήσει τη μάθηση πιο ελκυστική και τους μαθητές πιο ενεργούς και παραγωγικούς ειδικότερα σε συνεργατικές και επικοινωνιακές δραστηριότητες όπως η εμπειρική εφαρμογή που παρουσιάστηκε. Οι ΤΠΕ μπορούν

να αξιοποιηθούν κατάλληλα στην εκπαιδευτική πράξη και ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι πολύ σημαντικός στην συγκεκριμένη διαδικασία.

Ένα άλλο βασικό στοιχείο το οποίο είναι αναγκαίο να τονιστεί στη συγκεκριμένη προσπάθεια είναι η αξιοποίηση των ΤΠΕ στο γλωσσικό μάθημα πραγματοποιήθηκε μέσα από τη σχεδίαση εκπαιδευτικών σεναρίων. Τα σενάρια ήταν σχεδιασμένα σύμφωνα με τρεις βασικές διδακτικές προσεγγίσεις της διδασκαλίας του γλωσσικού μαθήματος, της δομιστικής, της επικοινωνιακής και της ολικής προσέγγισης. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε το έναυσμα για την ομαλή και παιδαγωγικά ωφέλιμη ενσωμάτωση των ΤΠΕ στη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, χωρίς να ακυρώνονται θεμελιακές συνιστώσες της διδακτικής της γλωσσικής διδασκαλίας.

Τέλος, διαπιστώνουμε τα πολύ θετικά αποτελέσματα της εμπειρικής εφαρμογής που καταγράφηκαν. Μελλοντικά ευελπιστούμε σε όλο και περισσότερες προτάσεις παρόμοιων διδακτικών προσεγγίσεων. Θα ήταν ενδιαφέρον να διερευνηθούν οι απόψεις των εκπαιδευτικών σε ένα τέτοιο ή παρόμοιο εγχείρημα, καθώς επίσης αν υπάρχουν κάποια χαρακτηριστικά ή στοιχεία που θα τους έδιναν το έναυσμα να υλοποιήσουν μια παρεμφερή πρόταση αν υπήρχε ένα κατάλληλα δομημένο εκπαιδευτικό υλικό.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Baxter, G. J., Connolly, T. M., Stansfield, M. H., Gould, C., Tsvetkova, N., Kusheva, R., Stoimenova, B., Penkova, R., Legurska, M., & Dimitrova, N. (2011). “Understanding the pedagogy Web 2.0 Supports: The presentation of a Web 2.0 pedagogical model”, *Proceedings of International Conference on European Transnational Education (ICEUTE)*, 20-21 October 2011, Spain: Salamanca.
- Bower M., Hedberg G. J., & Kuswara A. (2010): A framework for Web 2.0 learning design, *Educational Media International*, 47(3), 177-198
- Cope, B. & Kalantzis. M.(Eds.) (2000β). “Multiliteracies: The beginnings of an idea”. Cope, B. & M. Kalantzis (Eds.). *Multiliteracies: Literacy Learning and the design of Social Futures*. London: Routledge, 3-8.
- Creswell, J. W. (2011). Η έρευνα στην εκπαίδευση: σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας. Αθήνα: Έλλην.
- Delahoussaye, M., and Zemke, R. (2001). *About Learning Online. Training*, 38(9), 48–59.
- Gagné, R., Briggs, L. J. & Wager, W. (1992). *Principles of Instructional Design*. 4th ed. Forth Worth: Harcourt Brace Jovanovich.
- Gray, K., Thompson, C., Sheard, J., Clerehan, R. & Hamilton, M. (2010). “Students as Web 2.0 authors: Implications for assessment design and conduct”, *Australasian J. of Educational. Technology*, 26(1), 105-122
- Kalantzis, M. and Cope, B. (1999), ‘Multicultural education: Transforming the mainstream’, in S. May (ed.), *Critical Multiculturalism: Rethinking Multicultural and Anti-Racist Education*, Falmer/Taylor and Francis, London, 245–276
- Liu, M., Bera, S., Corliss, S. B., Svinicki, M. D. and Beth, A. D. (2004). Understanding the connection between cognitive tool use and cognitive processes as used by sixth graders in a problem-based hypermedia learning environment. *Journal of Education Computing Research*, 31(3), 309-334.

- Pitler, H., Hubbell, E. R., Kuhn, M. & Malenoski, K. (2007). *Using Technology with Classrooms Instruction that Works*. Denver: Mid-continent Research for Education and Learning.
- Turban, E., King, D., Lee, J., & Viehland, D. (2004). *Electronic Commerce: A Managerial Perspective*. Upper Saddle River, NJ: PrenticeHall, 2004.
- Δενδρινού, Β. (2001). Διδασκαλία της μητρικής γλώσσας. Στο Χριστίδης, Α.-Φ. & Θεοδωροπούλου, Μ. (Επιμ. Έκδ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα* (σ. 217-222). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- ΔΕΠΠΣ (2003). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Ανακτήθηκε στις 23 Ιουλίου 2015 από <http://www.pi-schools.gr/programs/depps>
- Καμπουράκης, Γ., & Λουκής, Ε. (2006). *Η e-λεκτρονική μάθηση*. Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Κόμης Β. (2004). *Εισαγωγή στις εκπαιδευτικές εφαρμογές των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των επικοινωνιών*. Αθήνα: Νέων Τεχνολογιών.
- Κόμης, Β. & Ντίνιας, Κ (2011). *Μελέτη για την αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδασκαλία της γλώσσας και της λογοτεχνίας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση: γενικό πλαίσιο και ιδιαιτερότητες*. Θεσσαλονίκη. ΥΠΕΠΘ.
- Κουτσογιάννης, Δ. (2008). Θεωρητικό πλαίσιο της γλωσσικής διδασκαλίας και αξιοποίηση των ΤΠΕ. Στο Κουτσογιάννης, Δ. (Επιμ. Έκδ.), *Επιμόρφωση εκπαιδευτικών στη χρήση και αξιοποίηση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διδακτική διαδικασία: Τεύχος επιμορφωτικού υλικού για την εκπαίδευση εκπαιδευτικών - Ειδικό μέρος ΠΕ02 Φιλολογοί*, (σ. 53-80).
- Μήτσης, Ν. (1996). *Διδακτική του Γλωσσικού μαθήματος. Από τη γλωσσική θεωρία στη διδακτική πράξη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μικρόπουλος, Α. & Μπέλλου, Ι. (2006). *Σενάρια διδασκαλίας με υπολογιστή*. Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1998). *Θεωρητική Γλωσσολογία*. Ιδιωτική Έκδοση, Αθήνα.

- Ντίνας, Κ., & Γκαντιά, Ε. (2017). Η συμβολή των ψηφιακών ιστοριών στην ενίσχυση της αναγνωστικής δεξιότητας. Πρακτικά 4ου Συνεδρίου «Νέος Παιδαγωγός». ISBN: 978-618-82301-2-5 Ανακτήθηκε στις 17 Ιανουαρίου 2018, 4μ.μ. στο: http://users.uowm.gr/kdinas/psiafiakes_istories/.(sic).
- Παναγιωτακόπουλος, Χ. Θ., Πιερρακέας, Χ., & Πιντέλας, Π. (2003). *Το εκπαιδευτικό λογισμικό και η αξιολόγησή του*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Παπαδοπούλου, Σ. (2000). *Η ολική γλώσσα στη διδακτική της γλωσσικής έκφρασης για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός.
- Παπαδοπούλου - Μανταδάκη, Σ. (2008). *Η συμβολή του Dante Alighieri στη διδακτική των ζωντανών γλωσσών. Μελέτη στο Έργο του: Η Ευλωτία της Μητρικής Γλώσσας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Τζιμογιάννης Α. (2001). Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Πραγματικότητα και Προοπτικές. *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου: 1ο Συνέδριο για την Αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στη Διδακτική Πράξη* (σ. 29-40).